

GUIÓ ACTE

D'AJUNTADORES, MADONES, CAMBRERES I MARES-ÀVIES

(1. *Previs.*)

Bon vespre. Benvinguts a aquest que serà l'acte central d'enguany del Fòrum i Centre d'Estudis. Gràcies per ser aquí. Esperam que s'ho passin bé i que entre tots ajudem a fer justícia a una part de la història quotidiana que potser no s'ha valorat com pertocava.

Abans de continuar els volem demanar que silenciïn els mòbils, si encara no ho han fet.

La Junta de l'entitat organitzadora acostuma a cercar persones i fets del món local que mereixen que els celebrem i els reflexionem en aquests actes, perquè han contribuït i contribueixen a afegir personalitat i valor a la vida local. N'han estat protagonistes en ocasions anteriors: n'Arcadi Gomila, el mestre Antoni Pons Morlà, en Pere Oleo i la Vinya d'en Pere Massanet. Enguany intentarem fer un mínim de desgrecge al que han aportat les dones d'Alaior a la societat i a l'economia sense que ni la història ni la cultura ho hagin valorat com calia. Potser hauríem pogut triar altres sectors; però, després d'analitzar-ho, els components de la Junta van considerar que les ajuntadores, les madones, les cambreres dels hotels i les mares-àvies tenien molt a dir en aquest acte.

L'ordre anirà de la següent manera. De cada sector, exposarem les condicions socioeconòmiques que l'han caracteritzat i després tractarem de testimonis personals que en són exemples. Tot açò ho mesclarem amb imatges genèriques cedides per l'Arxiu d'Imatge i So de Menorca i amb unes poques fotos de les nostres testimonis.

Entre sector i sector intercalarem peces musicals que interpretaran les cantants Rut Florit, Sílvia González i Juana Melià, acompanyades dels músics: Suso González, Pablo Millas i Sergi Martí.

Els temes que interpretaran tracten de lluites que les compositores destaquen entre les reivindicacions per a una major equitat amb les dones i que es relacionen amb les històries que els anirem contant. La lletra de les cançons apareixerà projectada traduïda perquè s'afegesqui com a missatge a l'acte.

Anem a començar idò, i ho farem amb música.

(2. *Música 1.*) Una de les circumstàncies que ha condicionat al llarg de segles el paper que han jugat les dones en la societat i en l'economia són els rols que la tradició sexista ha imposat en la manera de viure. Aquesta primera cançó tracta d'aquesta percepció que potser ho ha entelat tot.

(**Cançó 1.**) "**If I Were a Boy**", Si fos un noi, és una cançó de la cantant Beyoncé. Escrita per Toby Gad i BC Jean. El seu llançament es va produir el 8 d'octubre de 2008 a les emissores de ràdio dels Estats Units.

Proposa aplicar una de les habilitats de pensament més elementals de la intel·ligència humana: baratar de perspectiva per entendre millor. Narra un canvi de rol. Ella intenta ser un noi per un dia per explicar el que fan ells, menystenint moltes vegades la sensibilitat de les dones. Descriu algunes de les actituds poc respectuoses que generen comunicació. La lletra proposa unes altres maneres que farien més fàcil la comprensió entre uns i altres. Moltes vegades bastaria açò: l'hàbit de canviar de posició i obrir els ulls.

Si jo fos un noi,

sé que podria aprendre a
comprendre molt millor
el que és estimar una dona.

Sabria escoltar,
perquè conec el dolor
de perdre a qui es vol
per haver ignorat el que tens.
I et quedes sense saber què va passar.

(Música)

(3.Ajuntadores.

3.1 Condicions socioeconòmiques.)

Des de principis del segle XX fins avui, les sabates han estat una ocupació per a un sector important d'homes, però també de dones. Aproximadament un terç de la població local s'ha guanyat la vida en el sector durant més d'un segle. En els moments màxims, abans de decaure els anys 70, hi havia 38 empreses entre tallers i fàbriques de calçat. El valor de la producció sabatera va fonamentar el benestar de moltes generacions d'alaiorencs.

Les ajuntadores són les responsables dels cosits de les diferents parts de la sabata: empastar, doblegar, tenyir, posar viu llisaret, empastar forros, cosir o fer costures, retallar. Després de les ajuntadores només quedava posar les soles i fer l'embarg. Un ofici imprescindible en la fabricació de calçat, que encara avui suposa una tercera part del temps de producció.

Moltes d'elles van començar de ben joves, d'adolescents, com a mosses. Acostumaven a necessitar dos anys d'aprenentatge per arribar treballar autònomament. Un primer any de fer feina a mà i un segon ja amb la màquina. Era i és tot un ofici en si mateix. La majoria d'ajuntadores treballaven a ca seva i amb la màquina pròpia. Màquines, que en primer eren de pedalejar i que elles aportaven moltes vegades quan passaven a treballar a les fàbriques.

Cobraven a tant el parell i segons la dificultat del model. La garantia de la paga setmanal era un atractiu per a les necessitats de les famílies en un temps amb pocs estalvis. Les jornades habituals eren de 8-10 hores, amb estones de vespres i en caps de setmana per compensar els moments en què havien prioritzat les tasques de casa.

Els períodes de menys producció entre les sabates d'estiu i d'hivern, es quedaven sense feina i acudien a les empreses que sí en tenien per alguna circumstància. Es movien amb freqüència d'una empresa a l'altra perquè no estaven assegurades i intentaven aprofitar les conjuntures diferents de les empreses, i no només d'Alaior. Aquí es va treballar molt per a Novus i altres marques de Ciutadella. Elles mateixes anaven a recollir i entregar els parells a les fàbriques o punts de distribució. Podríem afirmar que se semblaven a treballadores autònomes.

La remuneració generalment solia equivaldre a la meitat del que guanyava l'espòs tot i jornades semblants. Només quan tenien mosses, augmentava el rendiment fins a dues terceres parts del salari d'un home. I fins i tot hi va haver temporades de producció de botes en què el rendiment va ser

tan elevat com per guanyar salaris per damunt dels homes. La majoria d'elles sense cotitzar mai i després amb jubilacions de pensions mínimes. Però dones indispensables com a valor social pel progrés que van provocar en el conjunt del poble.

El pitjor que tenien era que resultava impossible separar la feina de la resta de la vida personal. I el millor eren les possibilitats de conciliar la dedicació a la casa i a la família amb un ofici i una major llibertat per organitzar-se.

Són un testimoni de com prou generacions de dones han contribuït en llocs estratègics de l'economia de la comunitat local. I ho han fet al llarg de tota la vida laboral. Aquells anys de jornades llargues, el treball d'ajuntar va suposar una conciliació familiar que va permetre afegir benestar a la família al mateix temps que contribuïa d'una manera determinant en els ingressos.

(3.2 Testimoni relat.)

Ens serveix de testimoni na Maria Sintes Carreras que va néixer el 1936. En la seva infància la presència de les ajuntadores ja venia de temps enrere. Als 10 anys va començar a fer feina, primer com a aprenent de cosidora de roba. Un oferiment de comprar una màquina de cosir sabates de segona mà va fer decantar la família per encaminar-la com ajuntadora. Aquella màquina, que encara conserva, la van instal·lar dalt la cambra i la va acompanyar molts anys.

De mossa es va ensenyar amb 13 anys a can Bernat Cavaller i can Quevedo al carrer de Baixamar. Després va ajuntar a can Buils al carrer dels Reixats. A mesura que la feina mancava en una fàbrica s'ocupava en una altra. Seguirien cas Silverios al carrer de Sta. Rita i després va treballar per la fàbrica que els mateixos van tenir a Maó. Però també per en Tea des Ramal. Alguns moments i de manera més puntual per a Novus de Ciutadella i per a una fàbrica de Ferreries que repartia feina a domicili a Alaior. Va continuar a Gomila Melià on també treballava el seu marit, fins que na Maria es va retirar. Va fer vuit anys assegurada de fadrina i vuit anys assegurada en la darrera part de la vida laboral. Arribava a fer el cupo de producció, la qual cosa facilitava que l'assegurassin, és a dir, la productivitat màxima facilitava que l'empresa volgués fer l'aportació a la seguretat social que li corresponia. Així i tot, la paga que li va quedar quan es va jubilar va ser una pensió mínima. En diferents moments va tenir diferents mosses que l'ajudaven en les feines de mà i a qui va ensenyar.

A ca seva van ser quatre germanes: Maria, Benita, Francisca i Enedina. Les males llengües li deien a son pare que quatre filles en aquell temps (pel poc que les pagaven) eren auguris d'una casa de misèria. Les quatre germanes van ser ajuntadores i es van guanyar el futur.

Hi va haver molts casos de diferents germanes fent d'ajuntadores amb la mare. A ca na Juana Claret ho van ser la mare i tres germanes. A ca na Colombina també, tres germanes i la mare. O a ca na Carmen Florit, tres germanes, la mare i mosses. Dalt d'aquelles cambres es reunien fins a sis màquines d'ajuntar. Moltes ho van fer per conveniència i oportunitat, no sempre hi havia vocació. Era la realitat que els va tocar viure.

(Només projectat, no llegit.

Imatge 1. Ajuntadores del carrer de l'Àngel, a la part elevada del carrer, s'arplegaven i sortien a berenar juntes si el matí ho afavoria. Una estona de descans i amistat que era possible per treballar a ca seva. La relació més humana entre les treballadores, mestresses i mosses era un actiu de l'activitat. (1954).

Imatge 2. Ajuntadores i altres que no ho eren, de la fàbrica de Cas Silverios al carrer de Sta. Rita (on avui en dia hi ha la seu de la UIB) (1952-56).

Imatge 3. Excursió amb l'empresa de Can Bernat Cavaller i Quevedo a les festes de Sant Joan. (1950-51)

Imatge 4. Excursió dels treballadors de Cas Silverios (1954-56))

(4. Presenta música 2. (5 min) **Cançó de fer camí (Mireia Vives). Silvia i Rut.**

Cançó 2.) Cançó de fer camí, que ha fet famosa la parella de valencians Mireia Vives i Jordi Penalba. Té per lletra un poema de l'escriptora catalana Maria-Mercè Marçal i música del grup mallorquí Vers Endins. Interpretada des de 2015. La cançó és una crida a emprar la sensibilitat de les dones per emprendre un viatge que barati el món. Sensibilitat moltes vegades identificada amb la bruixeria per la por que tenien tots aquells que no volien acceptar cap protagonisme del sexe mal anomenat dèbil, protagonisme que pogués qüestionar els privilegis dels qui les temien.

Hi haurà remes per a tots els braços

—i serem quatre, serem cinc!

i els nostres ulls, estels esparsos,

oblidaran tots els confins.

Partim pel març amb la ventada,
i amb núvols de cor trasbalsat.
Sí, serem vint, serem quaranta,
amb la lluna per estendard.

Bruixes d'ahir, bruixes del dia,
ens trobarem a plena mar.
Arreu s'escamparà la vida
com una dansa vegetal.

(Música)

(5. Madones

5.1 Condicions socioeconòmiques.)

La vida de les madones prové del neolític i ha travessat els segles. Les diferents edats de la història hi han afegit o restat condicionants no sempre favorables. La terra i l'aliment són substancials i per açò han protagonitzat permanentment l'economia, el poder i la tradició, per bé i per mal. El més cobdiciat sempre és allò que té més difícil trobar la llibertat per evolucionar obertament.

Menorca ha estat majoritàriament de llocs de terres primes. De línies en paral·lel entre propietaris i pagesos per uns sistemes de mitgeria i arrendament que no ho han posat fàcil. Sobretot als pagesos sense la sort de manar terres fondes o de tenir senyors amb recursos i dedicació.

El clima mediterrani permet uns tipus de conreus i de bestiar i no altres, de productivitat limitada. Han fet falta famílies extenses i missatges, moltes mans, per arribar a rendiments un poc per damunt de la supervivència en massa casos. La modernitat que va portar la maquinària per alleugerir les feines també va fer possible l'arribada de la competència d'aliments d'altres terres amb condicions més favorables, que van abaratir els fruits collits a Menorca.

Les dones del camp han hagut de tenir hores per a totes les funcions imprescindibles perquè els llocs no s'aturassin, encara que no fossin les més vistes. Aquestes feines són mil, i juntes sumen gran part del que s'obtenia. Les madones han sostingut i han fet rodar aquestes famílies extenses imprescindibles. Han trobat la manera d'aprofitar els fruits que podien durar en embotits i conserves. Han estat constantment la mà d'obra de franc per a tots els pics de feina de les obligacions anuals.

Ahora viure al camp a vegades ha estat sacrificar-se en un major aïllament social. Aïllament i ser un sector estratègic han afavorit el conservadorisme de tradicions i concepcions que han allargat les càrregues i la poca equitat amb les madones.

De petites ja ajudaven en les feines dels pares. Aixecades quan encara era fosc per responsabilitzar-se del pasturar dels bous i vaques, alimentar gallines i porcs, collir els fruits dels arbres, ajudar a segar, sembrar ciurons i llenties, espigolar, batre, fer figat, collir patates, tragar i fer formatge. O manejar el ganxo per poder xermar amb el guitzoll.

Moltes d'elles quasi no van anar a escola. La distància del poble les obligava a desplaçar-se a peu o amb ase. Les ajudava fer coincidir atracar la llet al poble amb poder quedar-se a l'escola. Sempre per pocs anys. Açò les obligava a treure's el certificat escolar de majors, en classes nocturnes.

La posada, aquella habitació d'una casa particular que arrendaven al poble a vegades pagant en espècie, servia principalment per anar a missa els diumenges i per al poc que feien al poble.

Els contactes amb la resta de la família depenia d'on vivien, a vegades es reduïen a ocasions comptades. Per açò, aquelles Quaresmes rurals en què l'Església obligava a trobar-se els pagesos dels voltants s'acabaven convertint en una festa i un motiu d'alegria per la socialització enyorada.

Moltes madones quan van conèixer la vida al poble es van donar compte que els dies eren diferents, hi havia més llibertat i podies tractar amb més gent.

Han estat les encarregades de les multifuncions imprescindibles de les activitats complexes del camp, sense especialitzar, però que s'han de cobrir perquè la resta tengui rendiment. Però açò tristament es relacionava amb no estar assegurades ni cotitzar. Les pensions de jubilació després atorgades han estat pensions mínimes, de dependència de les pensions dels marits.

(5.2 Testimoni relat.)

N'Àgueda Rotger Riera, n'Aguedita, va ser una dels 11 germans d'una família vinculada amb el camp. Primer a Son Fideu de Ferreries, després a Torre-solí Vell i a Torre-solí Nou i finalment 19 anys a Binimazoc. I avui viu a s'Estància Rafalet d'en Barber.

De filleta anava des de Son Fideu a Ferreries amb un ase carregat amb la gerra de llet i una quartera de blat. La lleteria de la plaça era la seva destinació. Després fermava l'ase i acudia a l'escola. S'aixecaven massa dematí. Un dia quan l'ase arribava a Son Mercer de Dalt, ella s'havia dormit. Una serp va travessar el camí, l'ase es va regirar i la filleta va caure. N'Enric Enrich, missatge de Son Mercer de Dalt, que després seria el capellà de Fornells, la va haver de recollir.

Quan arribava al poble havia d'atracar l'ase a un banc per guanyar alçària per poder treure la gerra del bast. Quan tornaven amb na Nina, sa germana de dos anys menys, s'atracaven a una paret per poder pujar a l'ase, moltes vegades ella havia d'acabar pujant abraçant-se al coll quan l'ase ja havia arrencat.

Recorda sa mare, sacrificada del tot, rentant de nit perquè no havia tingut temps durant el dia. Una mare que era una experta en fer menjar molt bo a partir dels fruits de temporada que es repetien fins que s'esgotaven en plats que intentava fer diferents a base d'imaginació.

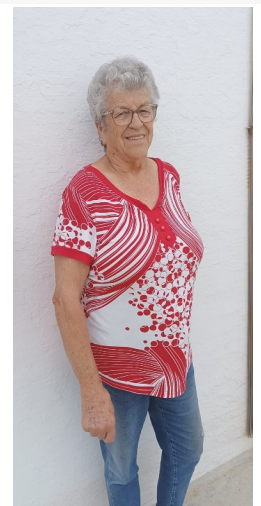
Tenien poca maquinària i un parell de colles de bísties per feinejar. Només llogaven la màquina de batre. D'alt l'era, ella i una germana aguantaven l'erer per purgar el gra. El baté de sol va provocar una insolació que patí na Juanita.

Més endavant amb na Nina venien amb la mateixa bicicleta al poble. Quan havien d'anar a Ciutadella a veure la família s'atracaven a la carretera i el correu s'aturava i recollia tota l'extensa família.

Tenien posada a ca na Guideta Petita (de can Cadafet) on també posaven els Murillos de Binisegarra. Allà, les germanes a vegades aprofitaven per fer un poc de feina per a tallers de bijuteria. Va ser una joventut de sortir poc, de feina i resar, que eren les coses importants. Però la gent es conformava.

Quan van començar a Binimazoc, amb la venda d'un be pagaven un dia de llaurar amb el tractor llogat, al final amb un be no pagaven ni una hora de feina del tractor. En els llocs que va estar la família no es podien donar per pagats amb el que treien. Fins i tot es van endeutar prou, deutes amb particulars que van acabar de pagar quan van tenir feina al poble. Tampoc en el balanç dels 19 anys a Binimazoc es va donar per pagada amb el que treien de profit.

La feina al camp és una feina a l'aire lliure, una vida tranquil·la, però privada de possibilitats i més tost massa sacrificada.

(6. *Presenta cançó 3 i música 3. (5 min) Feeling Good (Nina Simone) Rut.*)

Feeling Good. Traduït seria Em sent bé. És una cançó escrita pels britànics Anthony Newley i Leslie Bricusse per a un musical de 1965. Diferents artistes n'han fet moltes versions. La que cantarà na Rut és la de **Nina Simone**. És un cant a la llibertat, de com se sent de bé, es compara amb els rius, els peixos al mar, i de com es perceben les coses molt millor quan tenim llibertat. Les condicions de vida de moltes dones no han estat precisament les que permetessin aquesta mirada lliure i optimista. Descobrir que hi ha rere d'aquest valor il·lumina els horitzons.

És un nou dia,
una nova vida,
una nova aurora per mi.
I em sento molt bé!

Peixos al mar...
Tu saps com em sent!
Rius corrent lliures...

Flors als arbres
i tu saps com em sent...

Estrelles quan tu brilles...
L'olor dels pins...
La llibertat és meva
i tu saps com em sent...

(Música)

(7. Cambreres

7.1 Condicions socioeconòmiques.)

Des de la dècada de 1970 alguns hotels van començar a tenir protagonisme econòmic de consideració a Son Bou i a Cala en Porter. Després seguien grups d'apartaments arreu i més hotels a Torre-solí. Al llarg de 50 anys, milers i milers de turistes han constituït una demanda de serveis i instal·lacions que alhora han necessitat d'empreses de construcció, de distribució, de petit comerç, de transport i d'oci. A partir de les estades dels hostejats es va encetar un engranatge econòmic que es va estendre al conjunt de la societat. Es va produir un creixement demogràfic i amb aquest una capacitat de producció i consum que ha format part de la vida dels alaiorencs. En el punt més

elemental de la cadena se situa atendre el servir, dormir, menjar i netejar. Les cambreres dels nostres hotels han fet habitacions, banys i han servit els menjadors.

Les condicions de treball exigents de temporada d'estiu, el nombre d'empleades necessàries, la manca d'hàbit, el poc vincle amb les menorquines i que existissin altres sectors d'ocupació a l'illa, van fer que les empreses se servissin de la immigració d'aquesta mà d'obra. Moltes de les dones que immigraven per temporades es van acabar convertint en ciutadanes d'Alaior. Aquí han criat els seus fills i el nostre poble es va convertir també en el seu. No només açò, si no que l'acollida d'elles va provocar l'arribada de pares, mares, germanes i coneguts.

Arreu de l'estat el fenomen va ser equiparable. El turisme de les costes va sostreure gran part de la mà d'obra dels pobles d'interior. Els tipus de tasques i la gran quantitat de mà d'obra necessària va crear un sector en què no es va tenir en compte ni l'especialització, ni el valor afegit real de les treballadores al llarg de molts anys. Avui les condicions de treball han anat canviant i s'ha tingut més en compte el que aportaven aquestes tasques. Ara el problema de la hostaleria és que no hi ha prou personal. Que la temporada és curta per garantir una mitjana d'ingressos d'acord amb les necessitats anuals, i que no surt a compte venir a treballar aquí si no hi ha habitatge assequible suficient.

La història de moltes alaiorenques d'avui és la dels hotels. D'un esforç gran per substituir una vida i una terra per unes altres i per integrar-se en la nostra cultura.

Moltes d'aquelles joves arribaven amb 13 o 14 anys. Soles o amb algun conegut del poble que també treballava en el mateix hotel. Grups de 60-80 dones en el mateix hotel. Dormien en lliteres d'habitacions de personal tota la temporada. Aprenien l'ofici de les veteranes i governantes. Els corresponien un mínim de 24 habitacions, algunes d'elles amb llitera, i manejar els quilos de roba bruta amunt i avall. El cas dels apartaments encara podia ser pitjor, perquè moltes vegades no hi havia, ni hi ha, res pla entre un i l'altre. No serveixen carros de rodes ni altres aparells, i la feina encara és més física.

Però potser la part més complicada de l'ofici és quan tenen fills. I haver-los de deixar de les 6 del matí fins a les 4 del capvespre. La sensació de les mares, encara que els deixin atesos, és que són moltes hores en períodes en què les escoles no les poden substituir.

Les temporades de 6-7 mesos obliguen a cobrar part de l'any de l'atur, quan hi tenen dret. Al cap de l'any açò suposa una remuneració anual que no permet tenir una vida amb gaire estalvis per accedir a un millor benestar. S'han de treballar més temporades per poder accedir al mínim d'anys per tenir dret a una pensió de jubilació. La majoria de pensions de jubilació arran de cotitzar per temporades acaben essent prou baixes.

El món de les cambreres s'ha alimentat de la vocació per les feines de servir i tenir un contacte amb clients que altres sectors no tenen, i per l'enorme quantitat de llocs de treball existents un any darrere un altre any, durant les darreres cinc dècades.

(7.2 Testimoni relat.)

Na Palmira Carmona Salas va néixer el 1961 a Fuente Carreteros, un poblet d'entorn de 1.000 hab. a Còrdova. Amb tretze anys va arribar a Son Bou per primera vegada acompanyant un grup de 20 persones del poble, per treballar a l'hotel denominat llavors com a Tano, avui el Milanos. La Guàrdia Civil va haver d'autoritzar-ho per la condició de menor. El paisatge era un altre, no hi havia quasi res més que els hotels. Els primers anys, treballava al menjador. Acabada la temporada i tornava al poble.

El 1978 va decidir quedar-se a viure a Alaior. Va treballar a l'hotel Los Cóndores de Sant Tomàs de 1980 a 1983. Després va passar a fer apartaments de Son Saura del nord i dos anys a la cuina de Los Barriles de Cala en Porter.

Amb la parella vivien de lloguer. Va tenir les seves quatre filles. Aquells quatre anys combinava les tasques de mare amb fer feina a ca seva de sabates, de mocassins, per a Gomila Melià. En José Luís, la seva parella, va baratar la hostaleria per la construcció per tenir la capacitat econòmica suficient per adquirir una casa pròpia i pujar quatre filles.

Es van sentir ben acollits per la gent d'Alaior. Amb els anys, van ser 12 les famílies del poble que s'instal·laren aquí. També va venir son pare a fer feina, i més endavant sa mare.

El 1989 es va incorporar a l'hotel San Valentín de Torre-solí a fer habitacions. Va passar a la bugaderia, al cap d'un any va ser anomenada l'encarregada i hi va fer 25 anys. L'empresa li va proposar d'anar a Mèxic el 2012 per formar els seus operaris mexicans. Van fer uns quants anys a la Ribera Maya, en un hotel de 950 empleats. Va ser una gran repte, dur, per la separació de les filles i els nets. El 2019 van tornar com a governanta, i fins avui.

Quan va començar de joveneta cobrava unes 8.000 ptes, després unes 22.000 ptes. (132 € mensuals). Amb els anys els salaris han tornat més justos. També el tracte. Al principi va veure penalitzar les treballadores amb la pèrdua de dies lliures. Però na Palmira s'ha entès bé amb els seus directors la major part del temps. És evident, diu, que de l'enteniment en surt el benefici de l'empresa i unes condicions millors de treball en benefici de tothom.

(8. Cançó 4.) La tumba de la golondria. Lletra: Manuel Domínguez i música: Martín Domínguez. És una cançó que ha fet famosa la Ronda de Boltaña, amb la col·laboració de Rozalén. La Ronda és una agrupació de músics de l'Alt Pirineu aragonès, nascuda el 1992. Boltaña és un poble petit d'Osca. Quan portaven 30 anys de fer música popular van decidir fer el disc *La estación de las violetas*. El tema principal va ser la Tumba de la golondrina. Aquesta cançó de 2022 s'ha convertit en una icona sobre la realitat de les dones i la migració.

Tracta d'una història real sobre el que a la zona denominaven «golondrinas». Dones i filletes que emigraven a l'hivern cap a França a través dels Pirineus per treballar normalment com a espadenyeres. A la primavera tornaven a casa seva, per açò la denominació de «golondrinas». En aquells viatges succeïen desgràcies. I relaciona aquella realitat amb les migracions en general d'avui mateix. Moltes de les dones del turisme, moltes de les alaiorenques actuals, també han estat dones que han viscut la migració i l'han convertida en un instrument de progrés compartit.

(Música)

(9. Mares-àvies

9.1 Condicions socioeconòmiques.)

Les mares i àvies han empès una generació rere una altra. La condició natural de ser la part de l'espècie que engendra els fills s'ha lligat i s'ha allargat amb la tradició de ser les responsables de tenir cura dels membres de la família i de les llars, que són el nostre niu o cau.

Allò que té una part de lògic es va convertir en molt més, en la cultura de com havien de viure les dones. Han estat les encarregades de l'alimentació, de les malalties, la roba, l'aixovar, la salubritat. Per extensió, tot açò les va portar a custodiar els recursos, l'estalvi,

tenir ànsia de l'espai, de l'equilibri d'energies d'uns i altres i, per tant, de la pau i els sentiments del nucli de convivència.

Aquestes càrregues són contínues, sense principi ni final. Per tant, no tenen horari. I potser tampoc tenen límits, poden exigir molt. Tant, que no són pagadores i, per açò, la humanitat, durant segles, va decidir que no les podia remunerar. La ciència econòmica no ha estat capaç encara de comptar aquesta part de la vida. Però açò no vol dir que manqui de valor, a l'inrevés: en té tant, que sobrepassa el que pot manejar l'economia.

Avui en dia el mercat i els serveis de l'estat comencen a substituir una part de totes aquestes dedicacions que les mares-àvies han fet de franc sempre. Si comprovam el cost d'atendre els petítions als centres d'infantil, l'atenció als malalts en hospitals, el que costa la neteja o el menjar fora de casa, dur a rentar la roba a les bugaderies, o el que costen les hores de professionals que emblanquen o posen oli a la fusteria, potser ens aproximarem al valor de quant han aportat les mares-àvies. Però encara li hauríem d'afegir el suplement per estar disponibles en qualsevol moment del dia.

Açò només seria part, perquè és impossible posar preu a tanta compassió i paciència, sense les quals el dia a dia no hauria rodat.

La societat moderna de serveis encara no havia creat la majoria de professions que avui ocupen les dones, així que l'opció del progrés per mitjà de l'educació femenina tampoc era un camí amb gaire destinacions.

L'altra cara d'aquesta assumpció immensa de responsabilitats i funcions ha estat que les mares-àvies han tingut poc temps per a elles. Unes dècades enrere costava trobar dones entre les classes mitjanes i baixes amb un oci propi i complaent. Costava trobar biografies amb hores suficients d'escola, de cultura i de llibertat.

Els límits on haurien pogut arribar aquestes persones, l'altura de les seves creacions, només se'ns fan visibles quan altres dones avui en dia s'han expandit fins a cotes que també haurien pogut aconseguir les seves mares-àvies d'haver comptat amb les circumstàncies actuals.

Paradoxalment, quanta més dedicació a sostenir la vida dels altres, menys possibilitats de tenir ingressos propis. Fins al punt que de majors estan cobrant unes pensions baixes per gaudir d'una independència merescuda, amb què viure la darrera part de la vida, quan s'han de dedicar a elles mateixes.

Un dels condicionants era el nombre de fills. La natalitat no controlada causava que els anys de fertilitat donassin peu a néixer molts d'infants i prou espessos (famílies habituals de 6, 9 o 11 germans). Situació que determinava el dia a dia per anys.

Molts d'aquests parts es produïen a casa, a vegades amb comare i a molts llocs amb una madona amiga dels voltants. La proporció de petits i l'estat de la medicina de llavors provocaven períodes llargs de fills malalts enllitats. I es podia combinar amb atendre parents majors acollits a la mateixa casa.

Una oferta pública inexistent de serveis públics per a fills amb condicions especials transferia a la família i als seus pocs estalvis tota la lluita per viatjar, trobar metges i experts que els ajudassin. I després organitzar i crear a l'illa la continuïtat d'aquests serveis.

Res d'açò impedia que s'alimentés la cuina de llenya per coure cada dia tots els panxons de tanta gent. De proveir-se dels queviures amb prou garanties al mateix temps que es procurava gastar poc. Les porquejades de finals d'any, amb porquejadora o sense, omplien les cambres de reserves en forma d'embotit. Les porquejades eren l'equivalent d'un nombre gran de visites d'avui al supermercat per valor de molts de doblers.

Després de cada menjada arribava l'escurada. L'aigua no rajava de les aixetes, i si n'hi havia, procedia de dipòsits elevats on primer s'havia d'impulsar bombejant manualment.

La roba es rentava en piques, i a vegades a les beurades del bouer. Els vestits més delicats es netejaven curosament evitant el remull i desgastar-los. Eren imprescindibles les planxes amb calius de brases. Algunes mares-àvies cosien i altres només sargien.

Un parell de dies a la setmana es coïa el pa als forns dels llocs. Aquells dies s'aprofitava l'escalfor per als tians de menjars al forn. Cafè d'ordi, oliaigua per berenar, o oliaigua broix, llegums, pa amb formatge, conserva de casa i embotit eren altres menses freqüents.

Els bons moments es valoraven en ser tots a taula i no passar gana. Ja bastava. Els Nadals no eren gaire excepcionals i els Reis es limitaven a capsas de colors i llibrets de pintar i qualche joc de taula.

Els anys de maternitat densa es combinaven amb treballar a casa per a qualche fàbrica, cosint, fent bijuteria o frontisses, alhora que es mantenia la llar.

Quan els fills han arribat a majors avui en dia, la incorporació de les mares a treballar a fora, ha portat les àvies a substituir-les. Sabem que actualment es necessita molt per viure i que els salaris no van sobrats. Les àvies acudeixen en ajuda dels fills i dels nets, permetent que les parelles treballin prou i tinguin un poc de temps.

Moltes no han tingut més vacances que qualche setmana d'estiu. Poc temps de viatjar. I els estalvis ben estirats just han arribat per avançar-se una casa humil amb esforços d'anys.

Després de dècades, la major satisfacció és veure que el sacrifici d'un parell de generacions avui permet als descendents tenir més oportunitats i vides més dignes.

La història de les mares-àvies s'ha omplert de la bellesa de la compassió (el nivell més alt d'estimació i potser de la felicitat de complir amb els deures), però també ha viscut en una mena d'injustícia silenciosa.

(9.2 Testimonis)

Na Niní Pons Janer és la sisena de nou germans. A ca son pare havien estat 10 i a ca sa mare també 9. Na Niní, com la resta de germans, va néixer a Torralba Vell, només el petit ja ho va fer a Alaior. Va perdre un germanet de mig any, i un altre de 6 de pulmonia doble o bilateral. Al lloc hi van viure molts anys fins que tota la família s'acomodà de lloguer al carrer del Bisbe. Abans havien posat en tres habitacions d'immobles diferents. Baixaven amb la galera cada diumenge per anar a missa. Molt més endavant els pares es van poder comprar una caseta al carrer de l'Àngel.

Sa mare va ser una dona que no parava mai, forta com l'àvia, van viure fins els 90 anys. Després d'una vida rodejada de persones, la mare, de major, enyorava el caliu humà del passat. Quan es va veure impedida, tot i el seu altruisme i dedicació a tots ells, els expressava que voldria poder pagar-los les atencions que ara li retornaven.

Els hiverns de Torralba Vell s'escalfaven amb brasers i bosses d'aigua calenta. Sense electricitat, feien servir diferents tipus de llums amb cruets. Els germans compartien llits de plaça i mitja perquè si no les habitacions no haurien bastat. Passaven moltes hores jugant a la porxada i no recorda estones d'avorriment, sempre hi havia coses per fer.

Quan van passar a viure al poble, amb 10 anys va ensenyar-se d'ajuntadora a ca sa mare de na Juana Claret. Van comprar una màquina de 2a mà i va cosir per Cas Silverios, després per Novus i per més tallers. Es va casar amb 24 anys. Amb els 4 fills, primer va seguir ajuntant a ca seva. Després va començar a fer net cases i també l'escola de la Salle des Porrassar. Amb poques oportunitats d'estar assegurada.

Més endavant va sorgir la proposta de participar en els campaments de la Parròquia, primer com a ajudant, després ja com a cuinera d'aquelles setmanes amb tendes a Mongofre. Amb l'estímul d'en Pere Oleo, partia amb els fills grossos i el petit de 2 anys. En Norman, l'espòs, hi anava a dormir quan podia. Cuinar i conviure amb tots aquells joves i fillets van ser dels millors moments que recorda.

De més endavant va tenir cura de la mare i del sogre. Ara, na Niní reconeix que ha estat una vida de feina i dedicació. De molt d'esforç, poc temps i estalviar justet. Que li ha quedat una pensió mínima. L'enorgulleix però que els seus quatre fills hagin pogut guanyar-se els estudis superiors i el benestar que abans costava tant.

Na Magdalena Camps Portella

Va ser una de 5 germans. A ca son pare havien estat 8 i a ca sa mare 3. Dos dels germans de sa mare van morir amb 6 i 7 anys de pulmonia que es van encomanar l'un a l'altre. Na Magdalena recorda que la mare desitjava amb molta intensitat haver estat mestre d'escola,

però que la mort prematura de l'àvia en un part va ocasionar que l'avi vidu es negàs a deixar-la partir perquè havia d'encarregar-se de la casa.

Na Magdalena va anar l'escola pública de filletes que hi havia dalt sa Plaça Nova, en l'immoble que després seria fàbrica de capses i després la gestoria Masti. No hi assistien moltes filletes que ja s'ensenyaven de mosses. Sempre va tenir la sensació que les alumnes de famílies pobres no eren les preferents per a les mestres, que segurament es decantaven per les altres amb més oportunitats per les condicions econòmiques.

Quan a ca seva van voler optar a una de les cases barato del carrer des Ramal, una promoció d'habitatge social de principis del franquisme, els mínims econòmics no els ho van permetre. Sempre vivint de lloguer, van passar pel carrer de Ciutadella, on a la botiga de queviures de la cantonada del carrer des Bèrrecs hi havia una de les primeres rentadores compartides de pagament.

A ca seva van conviure molts anys amb una tia de sa mare, que ells anomenaven padrina, i que exercia d'àvia, la qual cosa va permetre a sa mare poder treballar de frontisses quasi tota la vida. El repartiment de les tasques de la llar es distribuïa entre les dones, mentre que els homes n'eren passius i encara se'ls havia de servir. Les persones grans de la família van envellir i morir a casa.

D'adolescent es va ensenyar de modista. Després va treballar a can Fernando Sintes, as Ramal, fent un poc de tot, quasi sempre funcions secundàries mentre que els homes s'ocupaven de les principals. Quan hi va haver molta feina de sabates, va treballar 14 o 15 anys per a Novus.

Tenien un oci amb poques ofertes. Els fosquets quasi no sortien perquè no hi havia on anar. Escoltaven la ràdio, feien ganxet, calça o brodaven. L'arribada del cine entre setmana ho va animar. Els dimecres o dijous partien i sopaven en el galliner del cine. A ella li agradava llegir un poc, però molts dels seus majors encara just sabien quatre lletres i signar.

De casada, prest van tenir les primeres filles. Llavors feia estoigs de bijuteria a ca seva. I després va cuidar gent gran en diferents domicilis. Quan van tenir na Rosa, tant ella com en Tomàs, el seu home, van dedicar gran part dels seu temps a cercar, trobar i aprendre les millors maneres d'atendre-la i encaminar-la cap a una autonomia personal suficient.

Quan la vida cultural del poble es va animar li ha agradat de participar dels concerts i dels actes. De més major va assistir a l'Escola d'Adults.

(10. Cançó 5.) Ai mamà. És una cançó de la cantautora catalana Rigoberta Bandini. La cançó es va estrenar de forma independent el 23 de desembre de 2021 com a candidata a representar Espanya en l'edició de 2022 del Festival d'Eurovisió. Segons Bandini, la cançó és un “crit feminista”, creat per “rendir homenatge a les mares i a totes les dones”, és una cançó que també critica que el cos de la dona estigui constantment “en judici públic”. Els autors són: Esteban Navarro Dordal i Paula Ribo González, que és el nom real de Rigoberta.

La va escriure amb 23 anys, abans de ser mare i al·ludint al quadre de la Llibertat guiant el poble. Diu Bandini: encara m'emociona aquesta dona guiant el poble en el quadre de Delacroix.

És una cançó simple, que contraposa fets molt quotidians de la cura fraternal amb els desitjos nobles de les mares d'aturar les guerres i de fer un món millor on el somnis de benestar i bellesa es facin extensius a tothom. Empra el personatge femení del quadre, mostrant els pits, com a una metàfora de la maternitat com a guia.

(Música)

(11. Intervenció del president)

(CLOENDA) (11. Intervenció del president)

Ha arribat el final. L'hora dels agraïments. Aquests actes nostres són pur altruisme, tenen prou costos, però els solventam sumant il·lusions i el que aporta bonament un i altre. No és una mala manera de construir cultura cooperant entre molts... tal vegada la millor.

Els vull fer evident que, així i tot, aquesta vetlada té unes despeses d'uns 2000 € pel cap baix, i que la subvenció que la nostra entitat rep de l'Ajuntament només és de 3000 € cada any, però que al llarg de l'any feim moltes més coses que aquest acte central. Per açò, en sortir trobaran una capsa que servirà de taquilla inversa, per tal que cadascú de vostès hi

faci el donatiu que bonament pugui. Donatiu que servirà per pagar la participació imprescindible dels professionals que ens han ajudat.

Ara citaré a tothom i després els aplaudirem a tots junts. Moltes gràcies un cop més a en Bosco i la Parròquia per la cessió de l'espai i les flors i per les molèsties. Gràcies a n'Esperança Petrus. Gràcies a les diferents protagonistes que han aportat el seu testimoni: Na Maria i na Benita Sintes Carreras, na Carmen Florit Andreu, na Àgueda Rotger Riera, na Palmira Carmona Salas, na Niní Pons Janer i na Magdalena Camps Portella.

Excel·lent la feina de les cantants: na Rut Florit, na Sílvia González i na Juana Melià.

Dels músics: Suso González, Pablo Millas, i Sergi Martín.

De les tres presentadores, periodistes les tres: Carla Ameller, Marta de Olives i Mercè Pérez.

D'en Lluís López en la part digital. Gràcies a l'Arxiu d'Imatge i So, que ens ha deixat emprar les fotografies de diferents fons cedides per famílies i particulars.

Els volem demanar que al final no marxin immediatament, ens agradaria encendre els llums, que es posin drets i fer una foto amb tots vostès, les persones que han intervingut i amb les nostres testimonis en representació de tantes altres ajuntadores, madones, cambreres i mares-àvies, serà un minutet.

Queda només un darrer tema musical que farà de cloenda.

I en aquest punt em deman: hauríem pogut prescindir de fer aquest acte, si tenim els pocs recursos que tenim? No... i no... de cap manera. Quan som conscients de manques de justícia, hi hem de posar remei, o almenys ho hem d'intentar. Si per comoditat, per por, navegam en contra de la consciència, mai no podrem ser un poble ric realment. Ric en saviesa, en convivència i en humanitat. Aquests són tres tresors que s'aconsegueixen cercant i enaltint la veritat.

La història que té en compte el paper de totes les protagonistes, l'art valent com la música d'avui que commou drets, i la trobada entre vostès i la realitat que hem descrit són eines per una comunitat més sana.

Ens omple de satisfacció que ens hagin donat l'oportunitat de compartir tot allò que avui s'havia de dir. Perquè el nostre món petit d'Alaior pot ser un món més equitatiu amb les infinites històries de dones que es mereixen la valoració social i el reconeixement econòmic que les situa en el lloc que pertoca en la història. Açò és el que preteníem.

Gràcies a tots i bona nit.

*(12 Música 6 i final. (5 min) **Wonder Woman (Miley Cyrus) Juana i estrofes compartides.***

Cançó 6.)

Wonder Woman. Dona meravellosa de Miley Cyrus. Les llàgrimes no estan barallades amb la força, aquest podria ser el resum de la cançó, potser de gran part de l'acte d'avui. Aquestes llàgrimes que massa vegades s'han entès malament, com atributs de debilitat quan ho eren de la sensibilitat. És la mateixa força de moltes de les dones que hem tractat avui, força que no és manifestació de poder, sinó de resistència capaç de moure muntanyes.

És una balada de 2023 que ens cantaran na Sílvia, na Rut i na Juana, juntes i que servirà per tancar l'acte. La història d'una dona forta i resistent que ha viscut mil vides i ha experimentat dolor, però que encara es manté forta. Les més fortes ens hem derrumbat i motes vegades ho hem volgut ocultar, però la protagonista vol que tanmateix no es rendirà.

Ella és un milió de moments

Va viure mil vides

Mai se sap si està desesperada

Només quan plora

Quan el seu disc favorit sona i balla a les fosques

No pot evitar que els seus ulls s'aixequin, amunt

Bona nit i fins una altra.

(Música)